

Elżbieta Morawska

Stosowanie prawa międzynarodowego
i wspólnotowego w wewnętrznym
porządku prawnym Francji i Polski :
kolokwium polsko-francuskie,
Warszawa, 21-22 października 2005
r.

Kwartalnik Prawa Publicznego 6/1, 293-300

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STOSOWANIE PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO I WSPÓLNOTOWEGO
W WEWNĘTRZNYM PORZĄDKU PRAWNYM FRANCJI I POLSKI
KOLOKWIUM POLSKO-FRANCUSKIE, WARSZAWA, 21–22 PAŹDZIERNIKA 2005 R.

I. Kolokwium zostało zorganizowane przez: Katedrę Prawa Konstytucyjnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (UKSW), we współpracy z Trybunałem Konstytucyjnym (TK) oraz Naczelnym Sądem Administracyjnym (NSA). Wzięli w nim udział przedstawiciele świata nauki z Francji, Włoch i Polski oraz przedstawiciele międzynarodowych instytucji sądowniczych.

Problematyka Kolokwium ujęta została w trzy sesje tematyczne, w ramach których analizowane były – zarówno z perspektywy polskiej jak i francuskiej – dwa zagadnienia szczegółowe. Sesjom przewodniczyli kolejno: prof. J.-P. Costa – Wiceprezydent Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu (ETPCz), prof. M. Lesage (CNRS/Uniwersytet Paris I Panteon-Sorbonne) oraz prof. M. Safjan – Prezes Trybunału Konstytucyjnego.

Na wstępie, uczestnicy Kolokwium oddali hołd zmarłemu w 2004 r. Louisowi Favoreu, profesorowi prawa, wybitnemu francuskiemu konstytucjonaliście.

Otwarcia obrad dokonał prof. M. Granat (UKSW) oraz prof. M. Safjan, a dr A. Kisielewicz przywitał uczestników Kolokwium w imieniu Prezesa NSA, prof. J. Trzcіńskiego. Natomiast referat inauguracyjny merytoryczne obrady wygłosił prof. C. Mik, Dziekan Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. W swym wystąpieniu C. Mik zwrócił uwagę na korelację prawa międzynarodowego i prawa tworzonego w Unii Europejskiej (UE), podważając zarazem tezę o izolacji tych dwóch reżimów prawnych. Porządek prawny zwany prawem wspólnotowym nie jest bowiem niezależny od prawa międzynarodowego, co więcej, stanowi jego część (tak też Sąd Pierwszej Instancji, w wyroku w sprawie *Jasin-kadi przeciwko Radzie i Komisji* z 21.9.2001 r.). Przy czym – w ocenie C. Mika – przynależność pra-

wa wspólnotowego do prawa międzynarodowego nie oznacza negacji specyfiki tego pierwszego.

II. Problematyka konstytucyjnych gwarancji stosowania prawa międzynarodowego i wspólnotowego we Francji i w Polsce stanowiła pierwsze z zagadnień szczegółowych, które były przedmiotem Kolokwium. Omawiając powyższą kwestię z perspektywy polskich rozwiązań konstytucyjnych prof. A. Jamróz, sędzia TK, wskazał na podstawy prawne oraz gwarancje konstytucyjne stosowania prawa międzynarodowego i wspólnotowego w polskim porządku prawnym. W tym kontekście, podkreślił brak, do chwili wejścia w życie Konstytucji RP, przepisów konstytucyjnych, które przesądzałyby procedurę przystąpienia RP do UE. Nie mógł być tutaj zastosowany art. 33 Małej Konstytucji, gdyż przepis ten regulował wyłącznie procedurę ratyfikacji umów międzynarodowych. Dodatkowo podkreślił odmienność relacji, jakie istnieją, z jednej strony, pomiędzy prawem wewnętrznym a prawem międzynarodowym, z drugiej zaś, między prawem wewnętrznym a prawem wspólnotowym. Natomiast francuskie stanowisko w tym zakresie przedstawił prof. F. Mélin-Soucramanien, (Uniwersytet Charles de Montesquieu, Bordeaux). W swym wystąpieniu podkreślił, iż w jego ocenie, to konstytucja determinuje proces stosowania prawa wspólnotowego i jego relacje do prawa krajowego, poprzez wskazanie źródeł i granic stosowania tych porządków prawnych. Co więcej, to konstytucja ma pozycję nadrzędną wobec prawa międzynarodowego i wspólnotowego. Tak określone gwarancje stosowania prawa międzynarodowego i wspólnotowego znajdują potwierdzenie w orzecznictwie francuskiej Rady Konstytucyjnej (RK).

W dyskusji zwrócono uwagę, nawiązując do wystąpienia A. Jamroza, na oczywiste różnice natury historycznej pomiędzy Polską a Francją, wynikające z różnych momentów przystąpienia do UE. O ile więc Francja – jak i inne kraje założycielskie – „dochodziła stopniowo” do kwestii nadrzędności prawa wspólnotowego, o tyle w Polsce – jak i innych krajach, które stały się niedawno członkami UE – problem ten „pozostaje bardziej brutalny”. Następnie wskazano, przywołując wyrok hiszpańskiego Trybunału Konstytucyjnego z grudnia 2004 r., na konieczność rozróżnienia w dyskusji o konstytucyjnych gwarancjach stosowania prawa międzynarodowego i wspólnotowego dwóch pojęć, mianowicie ważności i nadrzędności (D. Maus; P. Gaia). Za równie ważna uznana została potrzeba zdefiniowania na gruncie francuskim terminu *zastrzeżenia niekonstytucyjności* wobec prawa wspólnotowego (D. Maus).

Drugim zagadnieniem szczegółowym pierwszej sesji Kolokwium była kwestia odpowiedzialności państwa za naruszenie przez sądy krajowe prawa

międzynarodowego i wspólnotowego. Z perspektywy polskiej zagadnienie to omówił prof. K. Wójtowicz (Uniwersytet Wrocławski), zaś z francuskiej Prof. P. Gaia (Uniwersytet d'Aix-Marseille III).

W swym wystąpieniu K. Wójtowicz uznał, powołując odpowiednie przepisy zarówno polskiej konstytucji, jak i TWE, odpowiedzialność państw członkowskich za naruszenie prawa wspólnotowego przez sądy krajowe za oczywistą, podkreślając równocześnie ewolucję stanowiska zarówno państw członkowskich, jak i samego ETS w tej kwestii, albowiem w pierwszych latach funkcjonowania Wspólnoty państwa członkowskie, ani ETS nie dostrzegały potrzeby akceptacji tej odpowiedzialności. W ocenie referenta, o uznaniu tej odpowiedzialności przesądziła zasada efektywności ochrony praw jednostki, którą – wobec braku wyraźnych postanowień Traktatów – ETS wydobyl z „systemu traktatowego”. Wskazując na sformułowane przez ETS ogólne przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej za naruszenie prawa wspólnotowego, K. Wójtowicz podkreślił, iż znalazły one wyraz w polskiej konstytucji, mianowicie w art. 77 ust. 1. Po przystąpieniu Polski do UE w pojęciu „prawo”, o którym stanowi wyżej wskazany przepis konstytucji, w sposób oczywisty, zdaniem K. Wójtowicza, mieści się prawo wspólnotowe i w związku z powyższym jego naruszenie może rodzić obowiązek naprawienia szkody.

O ewolucji w zakresie stosunku do zasady odpowiedzialności odszkodowawczej państwa, aczkolwiek nie na gruncie wspólnotowym, ale francuskim, mówił również drugi referent, P. Gaia. I tak, w jego ocenie, o ile początkowo brak było jakichkolwiek przepisów w tej materii, to obecnie można nawet mówić o ich nadmiarze. Na tę transpozycję istotny wpływ wywarło w ocenie referenta orzecznictwo ETPCz (sprawa *Dulaurans*), a przede wszystkim ETS (sprawa *Köbler*), albowiem pierwotnie ta zasada była nie do zaakceptowania na gruncie francuskim.

W dyskusji podkreślono między innymi, iż, z jednej strony, polskie przepisy stanowiące o odpowiedzialności odszkodowawczej państwa zostały opracowane w zupełnym oderwaniu od prawa wspólnotowego (E. Łętowska), z drugiej zaś, że zakres tej odpowiedzialności ujęty został tak szeroko, iż konieczne jest stworzenie, w drodze „rozsądnej interpretacji prawa”, barier limitujących tę odpowiedzialność (M. Safjan).

Zasada autonomii prawa wspólnotowego i praktyka jej stosowania przez Państwa Członkowskie była pierwszym zagadnieniem szczegółowym drugiej sesji Kolokwium. Referaty na powyższy temat wygłosili prof. M. Masternak-Kubiak (Uniwersytet Wrocławski) oraz prof. R. Ghevontian (Uniwersytet d'Aix-Marseille III).

W swym referacie M. Masternak-Kubiak wskazała na złożoność relacji, jaka zachodzi między prawem wspólnotowym, a prawem międzynarodowym i prawem krajowym. W jej ocenie, sformułowane na gruncie orzecznictwa ETS argumenty na rzecz autonomii prawa wspólnotowego wobec dwóch wyżej wskazanych systemów, nie przesądzają o jego odrębności. Albowiem traktaty stanowiące prawo pierwotne czerpią swoją moc obowiązującą z prawa międzynarodowego, a obowiązywanie i stosowanie prawa wspólnotowego na terytorium państw członkowskich jest uzależnione od otwarcia krajowego porządku prawnego, a więc od decyzji organów państw członkowskich. W konkluzji swego wystąpienia M. Masternak-Kubiak zwróciła uwagę na ważne, jej zdaniem, konsekwencje przystąpienia Polski do UE dla polskiego systemu prawnego. Mianowicie, akcesja doprowadziła do daleko idącego ograniczenia zasady prymatu ustawy, a dodatkowo system prawny wzbogacony został o pozatekstowe normy prawne, co stanowi istotną nowość dla polskiej tradycji prawnej.

Do złożoności relacji między prawem wspólnotowym a prawem wewnętrznym Francji i praktyką stosowania tego pierwszego nawiązał również R. Ghevontian. Te relacje determinuje zasada pierwszeństwa konstytucji francuskiej nad prawem wspólnotowym z równoczesnym uznaniem pierwszeństwa prawa wspólnotowego wobec ustaw, co dowodzi ewolucji stanowiska francuskiej judykatury w tej kwestii. Równocześnie wiele kontrowersji budzi zagadnienie bezpośredniego skutku dyrektyw. I choć sformułowany przez Radę Stanu w latach siedemdziesiątych „zakaz skutku bezpośredniego” dyrektyw jest stopniowo łagodzony, poprzez wskazanie szeregu wyjątków od tego zakazu, to pośród państw członkowskich w zakresie implementacji dyrektyw Francja zajmuje jedno z ostatnich miejsc.

W dyskusji zwrócono uwagę z jednej strony na obowiązujące w prawie francuskim klauzule ograniczające swobodę transpozycji (implementacji) dyrektyw europejskich (K. Wojtyczek), których intencją było stworzenie pewnych barier, przeszkód dla tego procesu (R. Ghevontian), z drugiej na niemiecką doktrynę prawa, akceptującą zasadniczo nadrzędność prawa wspólnotowego nawet – przy pewnych zastrzeżeniach – względem prawa konstytucyjnego (K. Wojtyczek, D. Maus). W odniesieniu zaś do polskiego referatu podniesiony został problem dopuszczalności kontroli przez TK wtórnego prawa wspólnotowego w trybie skargi konstytucyjnej (K. Wojtyczek, L. Garlicki). Niemniej M. Masternak-Kubiak powołując się na art. 188 Konstytucji wykluczyła możliwość kontroli przez TK tego prawa w trybie skargi konstytucyjnej.

Drugim zagadnieniem szczegółowym drugiej sesji Kolokwium był zakres zobowiązań państwa w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPCz) oraz Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich.

szych (ETS). Referaty wygłosili sędziowie ETPCz, mianowicie prof. J.P. Costa (Wiceprezes ETPCz) i prof. L. Garlicki (sędzia ETPCz).

W swym referacie J.P. Costa podkreślił, jak to ujął, „naturalną tendencję” do poszerzania swej kognicji przez ETPCz. W konsekwencji, w orzecznictwie tego Trybunału widoczny jest dynamizm w zakresie formułowania obowiązków państw w zakresie ochrony praw człowieka, czego przykładem może być koncepcja obowiązków pozytywnych państwa. Przy czym ETPCz i ETS nie mogą ignorować faktu, iż niektóre państwa europejskie, takie jak chociażby Polska i Francja funkcjonują w dwóch porządkach europejskich, tj. Rady Europy i Unii Europejskiej. Dlatego harmonizacja, konwergencja i komplementarność tych porządków uznana została przez referenta za kwestię ważną i niezbędną zarazem. Istotną rolę w tym procesie odgrywają właśnie ETPCz i ETS, które powinny dążyć do harmonizacji swojego orzecznictwa.

Z kolei L. Garlicki, na wstępie swego wystąpienia, przywołał art. 9 Konstytucji RP, podkreślając jego kluczowe znaczenie dla zakresu zobowiązań państwa polskiego w sferze prawa międzynarodowego, co jednak nie oznacza braku wokół tego zagadnienia kontrowersji. Na gruncie EKPCz, wynikają one ze specyfiki tej konwencji, która w ocenie referenta poprzez swój dualizm wyrażający się w stanowieniu zarówno praw człowieka (praw i wolności), jak i środków ich ochrony, jest aktem bardziej zbliżonym do konstytucji niż do typowej umowy międzynarodowej, a którego postanowienia znalazły rozwinięcie w niezwykle dynamicznie rozwijającym się orzecznictwie. W ten sposób zobowiązania państwa w zakresie ochrony praw człowieka na gruncie EKPCz wynikają nie tylko z samego tekstu konwencji i jej protokołów dodatkowych, ale w szerokim zakresie z orzecznictwa ETPCz.

Kwestia podobieństw i różnic zarówno procesu stosowania konstytucji narodowych i EKPCz, jak i statusu prawnego sędziego krajowego sądu konstytucyjnego i sędziego ETPCz zdominowała dyskusję podjętą po wygłoszonych referatach (P. Gaia, L. Garlicki, J.P. Costa, D. Maus, K. Wójtowicz). Zwrócono też uwagę, na tle sprawy Bronowski przeciwko Polsce, na orzeczenia tzw. pilotujące ETPCz, które uznano za zbyt daleko ingerujące w ustawodawstwo wewnętrzne państw członkowskich Rady Europy (B. Lewankiewicz-Petrykowska, L. Garlicki).

Podkreślono przy tym, iż nie tylko przez teoretyków prawa relacje między ETPCz a ETS w zakresie chociażby kognicji tych trybunałów w sferze ochrony praw człowieka są postrzegane jako wyjątkowo złożone, ale również z perspektywy sędziego krajowego budzą wiele wątpliwości. Jako przykład podano rozbieżności w zakresie rozumienia przez ETPCz i ETS ochrony domicylu (K. Wójtowicz). Poszanowanie zasady subsydiarności przez ETPCz w zakresie

oceny przepisów prawa wspólnotowego przy równoczesnym prowadzeniu „dialogu sędziów” to w ocenie prof. L. Garlickiego jedyny sposób uniknięcia potencjalnych konfliktów między tymi trybunałami.

W ramach ostatniej, trzeciej sesji Kolokwium, omówione zostały kolejne dwa zagadnienia szczegółowe. Pierwsze z nich zatytułowano „Prawo europejskie a sądy konstytucyjne Państw Członkowskich: problem rewizji konstytucji”, referaty zaś wygłosiła prof. E. Łętowska, sędzia TK, oraz prof. J.C. Colliard, członek RK.

W swym wystąpieniu E. Łętowska zwróciła uwagę, iż system prawny państw członkowskich UE cechuje policentryczność, na którą składają się co najmniej dwa podsystemy. Jednym z tych podsystemów jest prawo krajowe (lokalne), drugim zaś jest szeroko rozumiane prawo europejskie. Niemniej, jeśli chodzi o uprawnienia kontrolne, to do kognicji trybunału konstytucyjnego należy wyłącznie podsystem prawa pochodzenia lokalnego, natomiast prawo europejskie może być kontrolowane wyłącznie przez organy europejskie. Wszelako nie dotyczy to „samego momentu akcesji”, gdyż wówczas Trybunał Konstytucyjny może ocenić system prawny przejmowany wraz z akcesją pod kątem jego zgodności z konstytucją, ale po akcesji, prawo europejskie staje się podsystemem prawa krajowego wyłączonym spod kontroli konstytucyjności wykonywanej przez Trybunał Konstytucyjny. Powyższe rozgraniczenie nie oznacza jednak eliminacji potencjalnych kolizji, gdyż prawo europejskie cechuje dynamika. Jest ona szczególnie widoczna w ramach III filaru (sprawa *Pupino*). Wobec takich zjawisk trybunały powinny kierując się pragmatyzmem, sięgnąć do wykładni konstytucji, sprzyjającej ideologii wspólnotowej, a umożliwiającej uniknięcie otwartego kryzysu. Jednakże i ta wykładnia ma swoje granice, gdyż nie może być to wykładnia *contra legem fundamentalem, contra constitutionem*. W takiej sytuacji rewizja konstytucji wydaje się być jedynym rozwiązaniem. Ale chodzi oczywiście o rewizję formalną, *explicite*, dokonaną przez ustawodawcę, a nie przez TK.

Natomiast w referacie francuskim, J.C. Colliard dokonał krytycznej analizy orzecznictwa Rady Konstytucyjnej w przedmiocie zdefiniowania miejsca prawa europejskiego we francuskim porządku prawnym, w tym wobec konstytucji. Z tej analizy wynika, iż Rada konsekwentnie nie podejmuje problematyki hierarchii i nadrzędności prawa europejskiego wobec konstytucji. Jej orzecznictwo *de facto* ukierunkowane jest na unikanie potencjalnych kolizji z ETS. Następnie, J.C. Colliard nawiązał do zmiany konstytucji francuskiej dokonanej w związku z procesem ratyfikacyjnym Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy (orzeczenie RK nr 2004-505 DC z 19.11.2004 r.). W efekcie tej zmiany Traktat został włączony do francuskiego prawa konstytucyjnego, niemniej z racji negatywnego

wyniku referendum ratyfikacyjnego, nie został on przyjęty. W opinii J.C. Colliarda, rewizja ta wejdzie w życie, o ile wejdzie w życie sam Traktat.

W dyskusji nawiązano przede wszystkim do przedstawionej przez E. Łętowską koncepcji policentryczności przestrzeni prawnej. W opinii dyskutantów, rzeczywiście ta przestrzeń składa się z podzespołów, mniej lub bardziej niezależnych od prawa europejskiego i prawa krajowego (K. Wojtyczek, M. Safjan), przy czym ta słuszna w warstwie teoretycznej koncepcja stanowi wyzwanie dla praktyki, dla której podstawowe znaczenie ma jednak hierarchia norm (M. Safjan, J.C. Colliard).

Następnie, akceptując co do zasady koncepcję wykładni konstytucji sprzyjającej prawu europejskiemu, zwrócono uwagę, iż taka wykładnia ma jednak granice, czego dowodem był wyrok polskiego TK w sprawie Europejskiego Nakazu Aresztowania (P. 1/05) (K. Wójtowicz, E. Łętowska, M. Wyrzykowski).

Ostatnie zagadnienie szczegółowe Kolokwium zatytułowane było „Konstytucje narodowe a proces integracji europejskiej: czy zmiany konstytucji są niezbędne?”. Ze strony polskiej referaty przedstawili prof. M. Granat (UKSW) oraz dr E. Popławska (UKSW), zaś ze strony francuskiej prof. A. Roux (Université d'Aix-Marseille III)

W swym wystąpieniu M. Granat wskazał na ewolucję stanowiska polskiej doktryny prawa konstytucyjnego wobec ewentualnej zmiany konstytucji: od kwestionowania celowości zmiany konstytucji po jej względną akceptację. Punktem krytycznym zaś tej ewolucji było „zatrzymanie” procesu ratyfikacji Traktatu. Tymczasem, niezależnie od opinii doktryny jak i orzecznictwa, zmiana konstytucji możliwa jest tylko poprzez decyzję ustrojodawcy. Ponadto, zdaniem M. Granata, wyróżnić można dwa wymiary konstytucjonalizacji Europy, mianowicie wymiar węższy, oznaczający konstytucję dla Europy, oraz wymiar szerszy, dualny, tworzony przez przepisy wewnętrzne państw członkowskich na czele z konstytucją oraz – na zasadzie pierwszeństwa – prawo wspólnotowe. Oznacza to, iż konstytucyjny ustrój państw członkowskich kształtowany jest w wyniku suwerennych decyzji ustrojodawcy, jak i też w ramach UE.

Natomiast E. Popławska w swym wystąpieniu stwierdziła, iż relacje między prawem krajowym rangi konstytucyjnej a prawem europejskim, pierwotnym i wtórnym, faktycznie determinują trzy okoliczności. Mianowicie: 1) multicentryczność porządku prawnego, 2) zasadnicza zbieżność aksjologiczna prawa ustrojowego państw członkowskich i UE, oraz 3) realizowana w praktyce zasada przychylniej interpretacji norm odpowiednio – krajowych i wspólnotowych – przez sądy. Dla właściwego określenia powyższych relacji niezbędne jest rozróżnienie zasady nadrzędności od zasady pierwszeństwa. Przytaczając argumenty przemawiające zarówno za zmianą konstytucji, jak i też

przeciw takiej zmianie E. Popławska podkreśliła, iż w tej kwestii decydującą rolę powinna odegrać realizacja wymogu pewności prawa, w związku z art. 2 Konstytucji RP, określającym RP jako „demokratyczne państwo prawne”.

Powołując się na orzeczenia Rady Konstytucyjnej w sprawie Traktatu z Maastricht, Traktatu Amsterdamskiego, ENA i Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy A. Roux uznał, iż uznanie przez Radę niezgodności powyższych traktatów z konstytucją skutkowało wymogiem zmiany tejże konstytucji. Wobec zaistnienia jednej z trzech niżej podanych okoliczności ta zmiana jest konieczna, otóż wówczas, gdy przepisy traktatu są całkowicie (bezpośrednio) sprzeczne z konstytucją, po drugie, gdy stoją w sprzeczności z zagwarantowanymi w konstytucji francuskiej prawami człowieka, oraz po trzecie, gdy są sprzeczne z podstawowymi warunkami wykonywania „suwerenności narodowej”.

W dyskusji nawiązano do wyroku polskiego TK w sprawie ENA, zwracając uwagę, iż TK ocenił „wyłącznie aplikację decyzji ramowej do wewnętrznego porządku prawnego” i nie podważył sensowności oraz potrzeby prowadzenia „wzmocnionej współpracy w ramach trzeciego filaru” (M. Wyrzykowski). Ponadto, przywołując sprawę *Buttiglione*, dyskutowano o aksjologii konstytucji Polski i konstytucji UE (M. Wyrzykowski, M. Granat, M. Safjan), podkreślając, iż spójność aksjologiczna tych dwóch porządków prawnych oczywista w warstwie teoretycznej, nie wyklucza *a priori* zaistnienia sprzeczności, czy rozbieżności, w praktyce (M. Granat). Wynikać one mogą z „różnego sposobu pojmowania tych samych wartości” (M. Safjan).

W nawiązaniu zaś do francuskiego referatu F. Mélin-Soucramanien podniósł kwestię możliwości i ewentualnych konsekwencji „wykorzystania” faktu, iż choć Traktat nie został ratyfikowany, to jednak został podpisany i jest „mimo wszystko sygnalizowany w konstytucji”. W szczególności chodziło o możliwość „sięgnięcia” po „prawa zasadnicze, które byłyby gwarantowane w Karcie, włączonej do traktatu, ale które nie byłyby gwarantowane w konstytucji”. W odpowiedzi, A. Roux nie wykluczył takiej możliwości, zastrzegając jednakże, iż decyzje w tej kwestii powinna podjąć Rada.

Referaty podsumowujące konferencję wygłosili prof. M. Kruk (INP PAN) oraz prof. D. Maus (Rada Stanu).

Teksty wygłoszonych referatów oraz zapis przebiegu dyskusji zostaną wydane w formie książkowej.

Elżbieta Morawska*

* Dr Elżbieta Morawska – Adiunkt w Katedrze Prawa Konstytucyjnego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie